

НАСИЛЬСТВО – енергетичний вплив на органи і тканини організму людини, їх фізіологічні функції, шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних і біологічних) та/або вплив на її психіку шляхом інформаційного впливу, що вчиняється всупереч або поза її волі, здатне заподіяти смерть, фізичну або психічну травму (шкоду), а також обмежити свободу волевиявлення або дій людини.

Відповідно до сутності **Н.** та його зовнішнього прояву можна виокремити дві форми прояву кримінального **Н.**: *фізичне (енергетичне)* та *психічне (інформаційне)*. Такий підхід обумовлюється, насамперед, предметом впливу. Предмет насильницького впливу – людина – як жива система є єдністю двох взаємодіючих, але якісно різних підструктур – надбіологічної, яка забезпечує її соціальну сутність, і біологічної, що є передумовою її соціального існування, тобто являє собою нерозривну єдність фізичного та духовного, біологічного та соціального. Існування людини представлене насамперед функціонуванням і розвитком живого організму найвищого порядку. У цьому складається біологічна сутність людини. Організм є біологічною основою людини, складає його матеріальну організацію. Заподіяння фізичної шкоди іншій людині досягається саме за допомогою насильницького впливу на організм. Однак, життя людини не зводиться лише до біологічної сторони її існування, але і неможливе поза нею. Як живий організм людина є природною істотою, що підпорядковується біологічним закономірностям і має особливий елемент – психіку (поняття якої охоплює весь спектр психічних явищ: свідомість і несвідоме, волю, емоції, психічні стани тощо). Психіка, хоча і являє собою одну з важливих функцій людського організму, проте не є фізіологічною структурою. Факт можливості психічно впливати на людину на певній відстані доводить, що границі індивіда не обмежуються фізичними розмірами її тіла, а включають у свою сферу також психічні явища, які предметом фізичного **Н.** бути не можуть, отже психіка є предметом психічного **Н.**

Фізичне (енергетичне) Н. Організм як біологічний субстрат людини складається з окремих структур – органів, тканин і тканинних елементів, об'єднаних у єдине ціле. Орган (більш-менш відособлена частина біологічної системи, що має самостійне функціональне значення в організмі) і тканина (сукупність кліток і міжклітинної речовини, об'єднана єдністю походження і функцій) є найбільш загальними елементами структури організму людини і складають самостійний рівень організації живої матерії. Таким чином, предметом впливу при фізичному **Н.** є структурні елементи організму людини (органи і тканини, їхні фізіологічні функції). Із зовнішньої сторони фізичне **Н.** являє собою енергетичний вплив на органи і тканини (їхні фізіологічні функції). Посягання на життєві властивості або функції організму людини полягає в енергетичному впливі на обмін речовин та енергії організму з навколишнім середовищем і в середині самого організму, на рух, контрольну-регуляторну функцію, що здійснюється нервовою системою та на інші фізіологічні функції. При енергетичному впливі процес шкідливих змін у предметі впливу носить суто матеріальний характер і пов'язаний з переносом фізичної енергії (механічної, хімічної, теплової, ядерної та ін.). Енергетичний вплив можливий шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища. Залежно від цього енергетичний вплив може бути класифікований на механічний (включає заподіяння фізичної шкоди внаслідок дії кінетичної енергії якого-небудь предмета), фізичний (включає дію високих і низьких температур, ушкодження електричним струмом, вплив різними видами променистої енергії, дія підвищеного і зниженого барометричного тиску), хімічний (досягається шляхом використання різних отрутих та сильнодіючих речовин у рідкому, твердому або газоподібному стані) і біологічний (полягає у зараженні різного роду патогенними мікробами, бактеріальними токсинами, що викликають хворобливі стани організму). Дія зазначених факторів можлива за допомогою впливу на зовнішні покриви організму або внутрішні органи (їх функції).

Психічне (інформаційне) Н. Психіка як особлива якість, властива людині, заснована на вищій нервовій діяльності і виражається в здатності внутрішнього відображення дійсності у відчуттях, сприйняттях, почуттях, мисленні та волі. Будучи продуктом життєдіяльності суб'єкта, психіка, опосередковуючи її, виконує функцію орієнтації, керування нею. Вищим ступенем розвитку психіки є людська свідомість. З огляду на те, що одним з основних теоретичних принципів психології є визнання обумовленості психічних явищ матеріальною дійсністю здійснення психічного впливу можливо за допомогою різних факторів зовнішнього середовища і складає зміст психічного **Н.** Оскільки людина пов'язана з навколишнім середовищем численними інформаційними зв'язками, що здебільшого встановлюються на рівні підсвідомості людини, основним елементом психічного **Н.** справедливо може вважатися інформація. Спосіб впливу на психіку за допомогою інформації зазвичай полягає у передачі сигнальної та значимої для адресата інформації, здатної вплинути на його психічний стан або психічні процеси. Зазначений спосіб, як вказують фахівці, виражається у виді інформаційного процесу – повного циклу переробки інформації, включаючи трансляцію, сприйняття, перетворення і збереження сигналів. Кримінальне **Н.** нерідко здійснюється інформаційним шляхом за допомогою відкритого і «закодованого» сигналів. В останньому випадку сигнал, минаючи свідомість, безпосередньо впливає на підсвідомість, почуття і через уяву створює потрібні суб'єктові злочину психічні образи, котрими у подальшому керується об'єкт впливу у своїй поведінці. Передача інформації може здійснюватися вербальним і невербальним шляхом. Тобто, здійснення передачі відповідної інформації можливо як у словесній формі (через форму (сварка, крик та ін.) та через зміст (погроза, лайка та ін.)), так й у формі відкритої та імпліцитної (прихованої) поведінки: рухи і пози тіла, жести, мімічні вираження, постійне повторення моделей поведінки. Крім того, здійснення насильницького впливу на психіку людини можливо за

допомогою образів (тексти, телеінформація, слайд-шоу), мови чисел, звукового впливу, сигналів запахів, гіпнозу тощо.

У зв'язку з тим, що людина є єдністю двох взаємодіючих підструктур біологічної і надбіологічної (психіки), фізичне **Н.** над людиною може мати як наслідки заподіяння психічних травм, так само, як наслідками впливу на психіку можуть бути порушення фізіологічних функцій організму і навіть смерть людини. Наприклад, такі фізичні насильницькі дії, як введення в кору головного мозку відповідних хімічних речовин, електронна стимуляція мозку можуть вкрай негативно вплинути на психіку людини. Спричинення психічної травми можливо також через фізичний вплив безпосередньо на тіло людини (катування тощо). Причинно-наслідковий зв'язок між психічною травмою і функціональними розладами органів і тканин на фізіологічному рівні є також встановленим фактом. У результаті психічної травми можуть розвиватися паралічі, тремтіння, судорожні припадки, розлади слуху й мови, ряд інших розладів аналогічного характеру. Сильний переляк може викликати раптову зупинку серця і смерть. При тривалому впливі психотравмуючої ситуації може наступити навіть стадія повного виснаження тканин, що здатне призвести до необоротних наслідків для організму.

Виходячи з соціальної сутності феномену **Н.**, необхідно відмежовувати **Н.** легітимне та **Н.** протиправне, зокрема кримінальне. Відповідно до принципу законності насильницьке діяння, як форма злочинної поведінки, повинне відповідати ознакам злочину, передбаченим у ч. 1 ст. 11 КК України, тобто бути суспільно небезпечним, винним і передбаченим КК України. Саме передбачення того чи іншого насильницького діяння КК України дає можливість відмежовувати кримінальне **Н.** від легітимного **Н.** (виховного примусу, законного покарання, заподіяння шкоди за обставин, що виключають злочинність діяння, тощо) та інших незлочинних делінквентних форм **Н.**

О. М. Ігнатюк